

Аннотація

Денисова Ю. С. Пересмотр судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам в системе пересмотра судебных решений. – Статья.

В статье рассмотрены преимущества и недостатки нового Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 г. относительно пересмотра судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Раскрыто значение пересмотра судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Предложены изменения относительно проведения проверки вновь открывшихся обстоятельств в уголовном судопроизводстве Украине.

Ключевые слова: вновь открывшиеся обстоятельства, уголовное производство, судебные решения.

Summary

Denisova Y. S. Revision of court decisions on the reopened circumstances in the system of revision of court decisions. – Article.

In the article advantages and problems are considered foreseen Criminal Procedure Code of Ukraine 2012, which touch a production on the reopened circumstances. The value of revision of court decisions is exposed on the reopened circumstances in the system of methods of verification of court decisions. The changes of lead through of verification of the reopened circumstances are offered in a criminal trial Ukraine.

Key words: newly revealed circumstances, criminal proceeding, court decisions.

УДК 343.133.3

О. О. Торбас

ГОЛОВНІ РИСИ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ЯК ПІДСУМКОВОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА

Постановка проблеми. Одним з основних завдань кримінально-процесуального законодавства є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.). Відповідно, для реалізації цього завдання уповноважені органи мають чітко дотримуватись норм законодавства та вимагати цього від осіб, які так чи інакше залучаються до кримінального розслідування. Така чіткість вимагається від посадових осіб як під час проведення різних процесуальних дій, що зумовлюють появу юридичних фактів, так і під час оформлення відповідної процесуальної документації. Особливе місце посідають підсумкові процесуальні документи, серед яких обвинувальний акт є одним із найважливіших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми завершення досудового розслідування обвинувальним висновком із направленням справи до суду вивчалися багатьма вченими, фахівцями в теорії кримінального процесу, та практиками України й Російської Федерації, такими як С.А. Альперт, Ю.Н. Белозьоров, Н.Л. Боржецька, С.А. Громов, З.Д. Єнікеев, С.П. Єфімічев, М.О. Майгур, В.П. Натисків, С.К. Пітерців, А.Б. Соловйов, В.Ф. Статкус, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткулліна, А.Г. Халіулін, М.А. Чельцов, С.А. Шейфер, В.Н. Шпилем, П.С. Елькінд, Н.А. Якубович та інші.

Мета й завдання дослідження. У зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ) виникла потреба в аналізі новел, які стосуються форми, порядку складення й затвердження обвинувального акта, а також прогнозуванні можливих недоліків нового законодавства та шляхів їх подолання.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати доцільність зміни терміна «висновок» на термін «акт»;
- вивчити взаємодію слідчого та прокурора під час складення, вивчення й затвердження обвинувального акта.

Виклад основного матеріалу. Обвинувальний акт (за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. (далі – КПК 1960 р.) – обвинувальний висновок) являє собою кримінально-процесуальний акт, у якому відображено рішення слідчого, затвержене прокурором, чи самого прокурора про закінчення досудового слідства та направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про винність обвинуваченого [3, с. 164]. Він є найважливішим гарантом захисту прав і законних інтересів обвинуваченого та всіх інших учасників процесу, слугує юридичним фактом, що суттєво розвиває процесуальні правовідносини.

Отже, обвинувальний акт має важливе юридичне значення, визначає межі судового розгляду. Цей процесуальний документ дозволяє обвинувачуваному вчасно підготуватись до участі в судовому розгляді. Його значення полягає також у тому, що він систематизує всі матеріали кримінального розслідування, дозволяє вести судове слідство в певному напрямі. В обвинувальному акті підводяться підсумки досудового слідства, обґрунтовуються доказами висновки слідчого, прокурора щодо винуватості підозрюваного та юридичної кваліфікації його діянь, формулюється в остаточному вигляді обвинувачення. У цьому процесуальному рішенні розкриваються дійсні обставини кримінальної події, встановлені під час розслідування [3, с. 574].

Судовий розгляд у кримінальній справі здійснюється лише в межах обвинувачення, суд не може вийти за межі обвинувального акта та своїм рішенням погіршити стан обвинуваченого. Лише з метою ухвалення справедливого судового рішення й захисту прав людини та її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Проте для того, щоб краще зрозуміти правову природу обвинувального акта, варто провести порівняння відповідних положень чинного КПКУ та норм КПК 1960 р. в частині регулювання положень, які стосуються обвинувального висновку.

Насамперед варто відзначити зміну в назві цього процесуального документа. Якщо за КПК 1960 р. в суд передавався обвинувальний висновок, то в ст. 291 КПКУ мова йде про обвинувальний акт. І хоча суттєвого значення зміна назви не відіграє, суть документа залишається тією ж, варто відмітити, що термін «висновок» все-таки краще характеризує цей документ. Як відомо, висновок – це логічний підсумок, зроблений на основі розгляду певних фактів. Відповідно, термін «висновок», по-перше, підкреслює значимість цього документа, а по-друге – його остаточний характер. В обвинувальному висновку слідчий (чи прокурор) викладав свої міркування, які він зробив на основі зібраних доказів, тим самим підводячи

підсумок кримінального розслідування. З такої позиції термін «акт» дещо применшує завершальне значення цього документа. Водночас варто знову наголосити, що на юридичне тлумачення така зміна термінології не впливає.

Необхідно підкреслити, що нове кримінальне процесуальне законодавство залишило поза увагою деякі процесуальні дії прокурора щодо обвинувального акта. Так, наприклад, КПК 1960 р. передбачав перелік обставин, які прокурор мав перевірити, отримавши обвинувальний висновок від слідчого (ст. 228 КПК 1960 р.). Зокрема, прокурор мав перевірити, чи мала місце подія злочину, чи був у діяннях особи склад злочину, чи було дотримано слідчим усі необхідні вимоги кримінально-процесуального законодавства тощо. Проте в новому КПКУ ці обставини не наведено. У ч. 2 ст. 291 КПКУ 2012 р. дається лише перелік відомостей, які повинні міститись в обвинувальному акті. Водночас можна дійти висновку, що під час перевірки обвинувального акта прокурор звертає увагу не лише на оформлення самого документа, а й на інші обставини, які наводив КПК 1960 р. Перевіряючи обвинувальний акт, прокурор насамперед здійснює «нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва» (ч. 1 ст. 36 КПКУ). Обвинувальний акт, як уже зазначалось, є результатом діяльності слідчого, своєрідним «дзеркалом», яке відображає його роботу під час кримінального розслідування. Тому цілком логічно, що прокурор перевірятиме весь хід розслідування під час вивчення обвинувального акта, оскільки він сам є зацікавленим у цьому. Саме прокурор підтримуватиме державне обвинувачення в суді, як ніхто інший, є зацікавленим у тому, щоб досудове розслідування було проведено з дотриманням усіх вимог чинного процесуального законодавства. Відповідно, відсутність можливості направити справу на додаткове розслідування під час судового розгляду значно підвищує вимоги до перевірки обвинувального акта. Отже, прокурор із прийняттям нового КПКУ зобов'язаний перевіряти обставини, які передбачались у КПК 1960 р. Водночас ситуація, коли в практичній діяльності прокурори звертатимуться до законодавства, яке втратило чинність, здається не цілком логічною, а тому існує необхідність у передбаченні в майбутньому в ст. 291 КПКУ обставин, на які прокурор має звертати увагу.

Також варто відмітити, що в чинному КПКУ чітко не зазначено, які саме дії має вчинити прокурор, отримавши й перевіривши обвинувальний акт. Згідно зі ст. 229 КПК 1960 р. прокурор міг затвердити обвинувальний висновок, скласти новий, повернути справу для проведення додаткового розслідування або закрити її. Тепер, якщо дослівно тлумачити ч. 1 ст. 291 КПКУ, прокурор може затвердити обвинувальний акт або скласти новий. Відповідно, мова про закриття кримінального провадження не йде. З такою думкою не погоджується колектив Національного університету «Одеська юридична академія». Як зазначено в коментарі до Кримінального процесуального кодексу України за загальною редакцією С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченка, прокурор також може закрити провадження шляхом винесення постанови про це або звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3, с. 576]. Така позиція є більш логічною, оскільки фактично прокурор, згідно зі ст. 283 КПКУ, для завершення досудового розслідування має або звернутися до суду з обвинувальним актом, або закрити про-

вадження чи звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Ці процесуальні рішення є взаємовиключними. Отже, прокурор має право закрити кримінальне провадження безпосередньо до направлення обвинувального акта до суду навіть у момент ознайомлення з ним, жодних інших умов щодо закриття провадження перед ним не ставиться. Відповідно, прокурор має повне право прийняти постанову про закриття провадження під час ознайомлення з обвинувальним актом. Отже, доцільно буде внести ще одну зміну до ст. 291 КПКУ, чітко зазначивши права прокурора під час перевірки обвинувального акта.

Наступним цікавим питанням є можливість прокурора повернути слідчому обвинувальний акт із вказівками щодо проведення деяких слідчих (розшукових) дій. Новий КПКУ не передбачає розділ стадії досудового розслідування на «підстадії». Згідно із ч. 2 ст. 241 КПКУ досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, строки починають спливати з моменту оголошення підозри (ст. 219 КПКУ), а сама стадія закінчується з моменту направлення обвинувального акта з додатками до суду (або закриття провадження чи звільнення від кримінальної відповідальності – ст. 283 КПКУ). Отже, стадія досудового розслідування є неподільною, ті чи інші слідчі дії можна вчиняти в будь-який момент до направлення підсумкового процесуального документа до суду. Відповідно, прокурору не забороняється повернути обвинувальний акт слідчому з вказівками провести певні слідчі дії. Головне, звичайно, – не порушувати строки досудового розслідування та право повторно ознайомити сторони з матеріалами, які були отримані внаслідок таких слідчих дій.

Також варто сказати про відсутність вказівки в КПКУ на термін, за який прокурор має прийняти рішення з приводу отриманого обвинувального акта. Якщо в ст. 233 КПК 1960 р. містилась вказівка на те, що прокурор зобов'язаний розглянути справу протягом 5 днів із моменту її отримання, то тепер такої вказівки немає. Відповідно, строк, за який прокурор має перевірити обвинувальний акт, включається до загального строку досудового розслідування. Чи вплине така зміна на якість досудового розслідування, покаже лише практика. Водночас цікавою є ситуація, яка може виникнути щодо розслідування кримінальних проступків. Згідно зі ст. 301 КПКУ слідчий повинен надати прокурору документи про закінчення розслідування проступку не пізніше 25 днів із моменту повідомлення особі про підозру, а прокурор має винести остаточне рішення не пізніше 30 днів. Отже, під час розслідування кримінальних проступків КПКУ чітко визначає, у який строк має вкласти прокурор із прийняттям процесуального рішення, а в разі розслідування злочинів КПКУ про такий строк не згадує.

Також варто відзначити, що за новим кримінальним процесуальним законодавством до обвинувального акта додається реєстр матеріалів досудового розслідування, цивільний позов, розписка підозрюваного про отримання копій процесуальних документів та розписка про отримання цих документів. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється (ч. 4 ст. 291 КПКУ). Згідно зі ст. 224 КПК 1960 р. до суду надавалися список осіб, які підлягають виклику на судові засідання, довідки про застосування запобіжного заходу, про рух справи, про речові докази та судові витрати. Вважаємо таку зміну не цілком виправда-

ною. По-перше, відсутність у судді списку осіб, які викликатимуться на засідання, може призвести до того, що суду доведеться безпосередньо вивчати весь реєстр матеріалів та визначати осіб (повні дані щодо яких містяться лише в матеріалах досудового провадження), яких потрібно викликати в судові засідання, що забиратиме значний час у судді на технічну роботу [3, с. 577]. Також доцільніше було б надавати суду інформацію про запобіжні заходи, які було застосовано до обвинуваченого. Це значно покращило б обізнаність суду, сприяло б винесенню обґрунтованого рішення та, відповідно, конкретизувало б процесуальний статус обвинуваченого.

Нове кримінально-процесуальне законодавство відмовилось від такої дії, як ознайомлення особи з обвинуваченням. Нині особа повідомляється про підозру, далі слідчий проводить усі необхідні слідчі дії. Потім, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складення обвинувального акта, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику про завершення досудового розслідування та надати доступ до матеріалів досудового розслідування. Далі, відповідно, слідчий складає обвинувальний акт, який погоджується прокурором (або складається прокурором). Тобто тепер такого документа, як постанова про притягнення особи як обвинуваченого, взагалі немає. Відповідно, у разі зміни обвинувального акта в частині погіршення становища підозрюваного нове обвинувачення нікому пред'являти не потрібно. Водночас законодавець зобов'язав прокурора під розписку надати копію обвинувального акта та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному і його захиснику. Варто зауважити, що за КПК 1960 р. особі вручалась копія обвинувального висновку не пізніше ніж за три доби до дня розгляду справи в суді. Нині, відповідно, копія обвинувального висновку вручається одночасно з направленням його до суду. Тобто в обвинуваченого значно більше часу на ознайомлення із цим процесуальним документом, а отже, більше можливостей для розробки тактики свого захисту в суді. У цьому разі законодавець значно покращив процесуальне становище обвинуваченого. Водночас з'явилась і певна плутанина. Згідно зі ст. 293 КПКУ прокурор одночасно з переданням обвинувального акта до суду під розписку надає його копію обвинуваченому. Проте нагадаємо, що відповідно до п. 3 ч. 4 ст. 291 КПКУ до обвинувального акта додається розписка підозрюваного про отримання цього обвинувального акта, яка також надсилається до суду. Таку розписку прокурор може отримати лише водночас із направленням акта до суду. Таким чином, одночасно направити обвинувальний акт разом із додатками до суду та отримати розписку неможливо. Виникає своєрідне замкнуте коло. Логічно здогадатись, що спочатку прокурори отримуватимуть розписку, і лише тоді направлятимуть усю документацію до суду. Підкреслимо, що використання терміна «одночасно» в ст. 293 КПКУ є дещо некоректним. Хоча, з іншого боку, це ще одна гарантія того, що спочатку обвинуваченому нададуть копію обвинувального акта, і лише тоді акт із додатками піде до суду.

Також виникає деяка плутанина з процесуальною термінологією. Згідно із ч. 1 ст. 43 КПК 1960 р. обвинуваченим визнавалася особа, щодо якої в установленому порядку винесено постанову про притягнення як обвинуваченого [2]. У цій же нормі зазначено, що після призначення справи до судового розгляду обвинувачений

стає підсудним. Натомість нині поняття «обвинувачений» і «підсудний» стали синонімами. Згідно із ч. 2 ст. 42 КПКУ обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої передано до суду [1]. У такому разі стає незрозумілим введення до КПКУ поняття «підсудний», яке зустрічається лише в ст. 42 КПКУ. І хоча й у цьому випадку така термінологія не впливає на обсяг прав та обов'язків, логічнішим є розмежування цих понять, оскільки, наприклад, у КПК 1960 р. підсудному, на відміну від обвинуваченого, надавалось право на останнє слово.

Висновки. Звичайно, новий Кримінальний процесуальний кодекс України ввів багато новел щодо обвинувального акта, більшість із яких можна охарактеризувати лише під час детального вивчення практичних матеріалів. Проте вже зараз варто наголосити на значній гуманізації кримінального процесуального законодавства. Хоча в майбутньому можна очікувати внесення змін до деяких положень Кримінального процесуального кодексу України задля покращення його практичного застосування.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. (з наступними змінами, станом на 22 листопада 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон УРСР від 28 грудня 1960 р. (з наступними змінами, станом на 18 листопада 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012– . – Т. 1. – 2012. – 768 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гочаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
6. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право : [навч. посібник] / Л.М. Лобойко. – К. : Істина, 2005. – 456 с.

Анотація

Торбас О. О. Головні риси обвинувального акта як підсумкового процесуального документа. – Стаття.

У статті проаналізовано норму нового Кримінального процесуального кодексу України, що стосується обвинувального акта. Надано коротку характеристику основних положень цього підсумкового процесуального документа, порівняно відповідні положення старого Кримінально-процесуального кодексу України та чинного Кримінального процесуального кодексу України. Зроблено висновок, що в майбутньому варто очікувати внесення змін до деяких положень Кримінального процесуального кодексу України задля покращення його практичного застосування.

Ключові слова: обвинувальний акт, слідчий, прокурор.

Аннотация

Торбас А. А. Главные черты обвинительного акта в качестве итогового процессуального документа. – Статья.

В статье проанализирована норма нового Уголовного процессуального кодекса Украины, касающаяся обвинительного акта. Предоставлена короткая характеристика основных положений этого итогового процессуального документа, подданы сравнению соответствующие положения старого Уголовно-процессуального кодекса Украины и действующего Уголовного процессуального кодекса Украины. Сделан вывод, что в будущем следует ожидать внесения изменений в некоторые положения Уголовно-процессуального кодекса Украины для улучшения его практического применения.

Ключевые слова: обвинительный акт, следователь, прокурор.

Summary

Torbas O. O. Main traits of the indictment as a final procedural document. – Article.

The article analyzes the provisions of the new Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the indictment. It provided a short description of the main provisions of the final procedural document, amenable to comparison relevant provisions of the old Criminal Procedure Code and of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It is concluded that in the future we should expect changes in some of the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve its practical application.

Key words: indictment, investigator, prosecutor.

УДК 343.98:343.91:343.359.3

Я. В. Фурман

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

У юридичній літературі є декілька напрямів дослідження особи злочинця: кримінологічний, кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, судово-психологічний, виправно-трудоий і криміналістичний.

У розробленні криміналістичної характеристики особи злочинця, зауважує Н.Т. Ведерніков, досить важко виділити інформацію, що має суто криміналістичне значення, оскільки особа – єдине цілісне явище, усі сторони якого взаємопов'язані та взаємообумовлені [1, с. 76]. Така обставина визначає взаємозв'язок правових наук, оскільки криміналістика черпає дані про особу злочинця переважно з кримінології, кримінального права, психології, фізіології та у зворотному порядку забезпечує суміжні галузі знань своїми науковими рекомендаціями, що відображають специфіку деяких сторін особи злочинця в межах вчинення злочину, способу слідоутворення [2, с. 69]. У цьому аспекті важливе значення для криміналістичної характеристики осіб, які вчинили незаконне переміщення культурних цінностей через митний кордон, мають кримінологічні дані.

У криміналістичному вивченні особи контрабандиста, як правильно зауважує В.М. Шевчук, доцільно виокремити три специфічні напрями.

По-перше, знання та врахування митниками особистих характеристик поведінки контрабандистів, що сприяє виявленню предметів контрабанди під час здійснення митного контролю. Під час проведення митного оформлення вони мають враховувати інформаційний портрет контрабандиста, у якому зазначені основні ознаки злочинця. Враховуючи цей портрет і накопичений досвід, митники вирішують питання про те, якому із суб'єктів або об'єктів переміщення потрібно приділяти особливу увагу під час проведення митного огляду. У зв'язку із цим важливе значення мають такі ознаки, як стать, вік, мета поїздки, а також психологічні особливості поведінки особи на момент здійснення незаконного переміщення через митний кордон, що відбивається на виразі обличчя, у міміці, емоціях, особливостях ходи, мови тощо.

По-друге, отримання інформації про особу злочинця. Цей напрям має місце, коли на місці злочину виявляється предмет контрабанди, сліди злочинця; під час